

Наталія Савченко

докторант кафедри інформаційної політики

та цифрових технологій НАДУ при Президентіві України, к.держ.упр., с.н.с.

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА ЯК СВІТОВИЙ ТРЕНД: ВПЛИВ НА ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

У статті розкрито сутність циркулярної економіки – нової моделі соціально-економічних відносин, що набуває поширення в світі та розглядається як шлях до стійкого економічного зростання через збереження ресурсів і матеріалів. Проаналізовано її вплив на формування та реалізацію державної політики у сфері зайнятості населення. Обґрунтовано, що впровадження підходів економіки замкнутого циклу може забезпечити позитивний потенціал трансформації сфери зайнятості упродовж найближчих років.

Ключові слова: державна політика у сфері зайнятості населення, економіка замкнутого циклу, модель циркулярної економіки.

Nataliia Savchenko

doctoral student of Information Policy and Digital Technologies,

NAPA under the President of Ukraine,

Ph.D in Public Administration, Senior research fellow

CIRCULAR ECONOMY AS A GLOBAL TREND: INFLUENCE ON THE PUBLIC EMPLOYMENT POLICY OF THE POPULATION

In place of existing models of the traditional economy in the developed countries, new ones are actively emerging – aimed at ensuring economic growth and welfare of the population while ensuring environmental safety, efficient use of resources and stimulating the introduction of innovations in the fields of production and provision of services. The European Commission has developed a plan of action for the transition to a circular economy model as the basis for the sustainable development of the European Union. The governments of the countries of Europe (Belgium, Great Britain, Spain, Italy, Germany, Portugal, etc.) have developed appropriate strategies based on the interaction and partnership of government, business companies, civil society and the scientific community.

From the scientific point of view, the problem of forming a model of «circular economy», building new types of relationships and socio-economic ties within this model is quite new. Its influence on the sphere of employment of the population is not sufficiently worked out; they require the development of new approaches and the development of modern conceptual provisions for the formation and implementation of public policy.

The main purpose of the paper is to reveal the essence of the circular economy as a global trend, to highlight the main ideas on which this new model of socio-economic relations is based, and to analyze its impact on the formation and implementation of public policy in the field of employment.

The idea of a circular economy is that after its consumption, the goods are returned to a new cycle of production and re-processed. Among the objectives of the implementation of this model are: the environmental friendliness of production and its consumption and energy efficiency, which ultimately should contribute to solving more global tasks in preserving natural resources, avoiding their depletion, etc.

The positive effect of the circular economy is possible due to the fact that such a model of the economy aims to increase the product's life cycle at every stage and even after its expiration. Thus, new links in the production cycle will provide for the creation of new jobs.

At the same time, new types of work will require specialists of high qualification level. Problems of resource efficiency and ecology, along with the active development of smart technologies, obviously, will change not only production technologies, but also materials, construction methods, etc.

In our opinion, public policy should envisage stimulating the practical implementation of the principles and approaches of the circular economy by business structures, production, in particular through the introduction of privileges and loyal tax policies. Among the main tasks of the state, as well, is the maintenance of scientific research aimed at solving urgent tasks of constructing an innovative socio-economic model and a system of relations between society, state and business.

The results of the analysis show that further changes in the employment sector will be complex and multifaceted and will be conditioned by the speed of technological transformation and the willingness of society to these transformations.

Only a balanced public employment policy, based on the implementation of mechanisms and the choice of tools that can provide regulatory flexibility, openness to innovation while protecting the interests of citizens, can balance the interests of all participants in the labor market.

Changing public policy priorities, seen in the direction of strengthening investment potential and tax incentives, supporting innovative projects and high-tech industries, encouraging research and entrepreneurial initiatives, is a prerequisite for economic growth.

Key words: public employment policy, circular (closed-loop) economy, model of circular economy.

Постановка проблеми

На зміну існуючим моделям традиційної економіки в розвинених країнах активно приходять нові – спрямовані на забезпечення економічного зростання та добробуту населення при одночасному гарантуванні екологічної безпеки, ефективному використанні ресурсів та стимулюванні впровадження інновацій у сферах виробництва та надання послуг.

Впровадження моделі циркулярної економіки, економіки замкненого циклу (від англ. Circular economy; Circular economy; Closed-loop economy), яка базується на відновленні, повторному застосуванні ресурсів, і, навіть, перетворенні відходів на ресурс, вважається найбільш вдалим шляхом до стійкого економічного зростання через збереження ресурсів і матеріалів.

Європейською комісією розроблено план дій з переходу до моделі економіки замкненого циклу як основи сталого розвитку Європейського Союзу. Урядами країн Європи (Бельгії, Великобританії, Іспанії, Італії, Німеччини, Португалії та ін.) розроблені відповідні стратегії, що ґрунтуються на взаємодії й партнерстві уряду, бізнес-компаній, громадянського суспільства та наукової спільноти [12].

Серед завдань впровадження моделі циркулярної економіки: екологічність виробництва продукції і її споживання та енергоефективність, які в кінцевому рахунку мають сприяти розв'язанню більш глобальних завдань зі збереження природних ресурсів, уникнення їх виснаження тощо.

Для того, щоб циркулярна економіка, як абсолютна нова, але затребувана часом модель взаємовідносин у суспільстві (включаючи діяльність органів публічної влади, поведінку виробників та споживачів продукції) знайшла практичне втілення та вирішувала свої основні завдання, важливо забезпечити ефективну взаємодію та співпрацю всіх сторін. Органи публічної влади у процесі своєї діяльності мають гарантувати захист прав та інтересів громадян, їх безпеку, першочергово враховувати їх потреби у процесі реалізації державної політики. У той же час – підтримувати, стимулювати впровадження інновацій, забезпечувати гнучкість регулювання, відкритість до впровадження нових технологій, а також підтримувати фундаментальні та прикладні наукові дослідження, сприяти втіленню відповідних бізнес-ідей тощо. Наукові школи, в свою чергу, мають забезпечити підґрунтя для подальшої реалізації нових виробничих ідей та можливість інноваційного оновлення економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

З наукової точки зору проблематика формування моделі «циркулярної економіки», побудови нових типів взаємовідносин та соціально-економічних зв'язків у межах цієї моделі є досить новою. Недостатньо опрацьовано її вплив на сферу зайнятості населення, подальше вироблення державної політики потребує напрацювання нових підходів та формування сучасних механізмів її реалізації. Хоч ідея економіки замкненого циклу виникла кілька десятиліть тому, але саме зараз людство все частіше стикається з проблемами, що змушують замислюватись над коригуванням ланцюжка «ресурси – товари – відходи» та відповідним чином вибудовувати державну політику.

Українські вчені у своїх наукових розвідках спираються на світові досягнення у пошуках шляхів побудови нової економічної моделі. Так, І. Зварич, розкриваючи особливості формування парадигми циркулярного мислення та концепції циркулярної економіки, аналізує стратегії та цільові орієнтири циркулярної економіки різних країн (Австралія, Данія, Канада, Люксембург, Нідерланди, США, Швеція, Шотландія, Японія) [3]. Вченою проведено аналіз особливостей імплементації основних ідей та підходів циркулярної економіки у різних країнах на принципах 3R: скорочення (Reduce), повторне використання (Reuse) та переробка матеріалів (Recycle) і запропоновано четвертий принцип – глобальної соціальної корпоративної відповідальності (Responsibility) – як обов'язковий при формуванні глобальних циркулярних ланцюгів [4].

Л. Мусіна (Міністерство економічного розвитку та торгівлі України) і Т. Кваша (Український інститут науково-технічної експертизи та інформації Міністерства освіти і науки України) у співпраці з експертами проекту «Ресурсоефективне та чисте виробництво» в рамках програми EaP GREEN «Екологізація економік країн Східного партнерства Європейського Союзу», що охоплює шість країн Східного партнерства ЄС: Вірменію, Азербайджан, Білорусь, Молдову, Грузію та Україну, розкривають основні принципи побудови моделі циркулярної економіки, роблячи акцент на еко-інноваціях як ключовому засобі реалізації цих принципів [6; 8].

Тобто, концепція «економіки замкненого циклу» розглядається в наукових та науково-практичних джерелах з точки зору побудови сучасних моделей економічного розвитку, забезпечення ресурсоефективності виробництва, з точки зору вирішення проблем екології тощо. Водночас в теорії публічного управління ця наукова проблематика не знайшла належного відображення.

Незважаючи на окремі ґрунтовні дослідження, вивчення особливостей реалізації нових моделей соціально-економічного розвитку в умовах нашої країни з управлінської точки зору не набуло системного характеру. Напрями реформування державної політики у забезпеченні реалізації підходів циркулярної економіки визначено у роботі Л. Сергієнко. Авторкою запропоновано комплексний механізм формування та реалізації державної політики циркулярної економіки, впровадження якого пов'язується з забезпеченням екологічної безпеки, економічного добробуту та соціального розвитку. Державна політика циркулярної економіки у роботі розглядається як «комплекс послідовних дій органів державної влади та засобів досягнення поставлених цілей у напрямку забезпечення економічного зростання та соціального розвитку без шкоди навколишньому середовищу...» [9, с. 135].

На нашу думку, подальший розвиток теорії та практики публічного управління, розширення їх концептуальних основ потребує осмислення світових тенденцій соціально-економічного розвитку, напрацювання механізмів формування та реалізації державної політики в умовах нової економічної реальності.

Мета

Основна мета статті – розкрити сутність циркулярної економіки як світового тренду, висвітлити основні ідеї, на яких базується ця нова модель соціально-економічних відносин, а також проа-

налізувати її вплив на формування та реалізацію державної політики у сфері зайнятості населення.

Виклад
основного
матеріалу

Розвиток циркулярної економіки (економіки замкненого циклу), яка базується на відновленні, повторному використанні ресурсів, прогнозується поряд із розвитком шерингової економіки. «Циркулярну економіку» (circular economy) та «економіку спільного використання» (sharing economy) вважають спорідненими явищами. Це обумовлено тим, що вимогою часу стає екологічна безпека, зважаючи на забрудненість навколишнього середовища та виснаженість природних ресурсів.

Ідея циркулярної економіки полягає в тому, що після свого споживання товари повертаються в новий цикл виробництва і повторно переробляються. Взаємозв'язок між «циркулярною економікою» та «економікою спільного користування» полягає в тому, що на зміну ідеї володіння речами приходиться ідея спільного використання чи повторного використання. Від традиційного економічного укладу ці явища відрізняються тим, що «...сучасним людям потрібне не так володіння речами, як можливість щось зробити завдяки цим речам» [2].

У бізнес-середовищі ідея повернення спожитих речей у цикл виробництва та їх переробки знаходить все більше поширення. Економіка замкненого циклу та економіка спільного використання вже «кинули виклик» традиційній економіці, де компанії повною мірою володіли ресурсами. Нині, за нових моделей, активи можуть не належати компаніям, а працівники можуть не перебувати в штаті. Виникають та набувають поширення нові форми та види зайнятості (фріланс, аутстафінг та ін.).

Як зазначає В. Єрмоленко, ці компанії вчаться швидше, ніж інші за рахунок більшої взаємодії, залучення широкого кола осіб, можливості порівнювати і застосовувати кращі практики, адаптуватися до навколишнього середовища, тобто швидше розвиваються, швидше зростають та швидше адаптуються до середовища [1].

У нашій країні, на рівні державної політики, державної стратегії, досліджувана нами економічна модель не знайшла поки що достатньої підтримки як спосіб забезпечення економічного зростання та соціального розвитку. Разом з тим, українські вчені визначають основні проблеми сьогодення, які змушують замислитись над потребою впровадження моделі циркулярної економіки:

- низька ефективність лінійного типу виробництва у частині використання матеріальних ресурсів та формування значного обсягу відходів;
- нераціональне використання ресурсів, нерівномірний їх розподіл та споживання;
- забруднення навколишнього середовища, глобальні проблеми зміни клімату, погіршення екологічної ситуації, накопичення значних обсягів відходів [9, с. 16].

Циклічна економіка або економіка замкненого циклу, і як соціально-економічна концепція, і як об'єкт наукових досліджень, очевидно, знаходитиме часом підтримку, часом супротив. Оскільки її пріоритети та акценти, порівняно з підходами традиційної класичної економіки, є зовсім іншими (екологічність, енергое-

фективність, ресурсозбереження, безвідходні технології тощо), науковці й практики, що звикли мислити категоріями валового внутрішнього продукту (ВВП) як матеріального виміру рівня розвитку країни, очевидно, будуть осмислювати цю концепцію через усталену економічну логіку та призму фінансових категорій. Однак результати останнього Всесвітнього економічного форуму підтверджують, що людство замислилось над зміною підходів у визначенні пріоритетів соціально-економічного розвитку, у т. ч. щодо оцінювання розвитку країн. На зміну класичному показникові економічного розвитку ВВП запропоновано альтернативний показник інклюзивного розвитку.

Альтернативну систему оцінки економічного розвитку країн уже представлено на Всесвітньому економічному форумі 2018 року. Її називають більш сучасним аналогом ВВП – головного показника, за яким визначається економічне становище країни в світі. Це індекс (або рейтинг) інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index). Експерти вважають, що він повинен «...інформувати суспільство і сприяти стійкому й інклюзивному економічному зростанню» [10].

Цей показник враховує не лише ВВП, а й ще 11 параметрів, тобто більш повно відображає реальний стан справ у країні, а не тільки її виробничі потужності. Індекс складається другий рік поспіль. У ньому 12 показників, які розділені на три групи:

I група показників – характеризує рівень зростання та розвитку: ВВП на душу населення (в доларах США); продуктивність праці – ВВП на одного працівника (в доларах США); очікувана тривалість здорового життя (у роках); зайнятість населення (у відсотках);

II група показників – має на меті оцінювання інклюзивності: коефіцієнт розшарування суспільства за доходами (від 0, тобто без розшарування, до 100); рівень бідності (у відсотках); коефіцієнт розшарування суспільства за розподілом багатства (від 0, тобто без нерівності, до 100); середній дохід (у доларах США);

III група показників – характеризує наступність поколінь і стійкість розвитку: скориговані чисті заощадження (у відсотках від валового національного доходу); парникова інтенсивність ВВП (в кілограмах викидів CO₂ на долар); державний борг (у відсотках від ВВП); коефіцієнт демографічного навантаження (у відсотках).

З сукупності усіх наведених показників спочатку складаються групові індекси, а потім вираховується підсумковий – за визначенням їх середнього арифметичного значення [10; 11].

Варто відзначити, що оцінювання за комплексом наведених показників представило світові абсолютно нових лідерів розвитку, ніж оцінювання країн за виробничою потужністю. Так, до прикладу, Норвегія, Люксембург і Швейцарія утримують лідерство і за показниками ВВП, і за індексом інклюзивного розвитку. Але є приклади протилежні: Ісландія за рейтингом інклюзивного розвитку займає друге місце (тоді як за показником ВВП дванадцяті), Азербайджан – третє місце (за ВВП двадцять шосте). А Сполучені Штати Америки знаходяться на 23-му місці (з 30 розвинених країн) за рейтингом інклюзивності, тоді як за показником ВВП, як правило, займають лідируючі позиції в світі. Це пояснюється розшаруванням суспільства, високим ступенем нерівності, відносно невисокими

показниками тривалості життя, а також великим розміром державного боргу [11].

Аналізуючи вищезазначені світові тенденції, доходимо висновку, що економічна система України неминуче зазнаватиме змін. Адже у сучасному глобалізованому світі жодна країна не може існувати відмежовано від інших, а особливо країна, яка прагне приєднання до європейського, у т. ч. економічного простору. З огляду на це має вибудовуватись відповідна державна політика та має здійснюватися вибір інструментарію її реалізації.

Результати аналізу впливу нових економічних моделей на сферу зайнятості населення дають підстави відзначити наступне. Позитивний ефект циркулярної економіки можливий завдяки тому, що така модель економіки має на меті збільшити термін використання продукту на кожному етапі і, навіть, після закінчення терміну його експлуатації. Таким чином, нові ланки виробничого циклу забезпечать створення нових робочих місць. Передбачається також, що однією зі змін соціально-економічної системи стане продаж не товару, а послуг з його використання. Нові види робіт потребуватимуть фахівців високого рівня кваліфікації.

Державна політика, на нашу думку, має передбачати стимулювання практичного втілення принципів та підходів кругової економіки бізнес-структурами, виробництвом, зокрема шляхом упровадження пільг та лояльної податкової політики. Серед основних завдань варто відзначити підтримання наукових пошуків, спрямованих на вирішення актуальних завдань побудови інноваційної соціально-економічної моделі та системи взаємовідносин суспільства, держави і бізнесу.

Разом з тим, подальше розгортання комплексу технологічних змін у вигляді четвертої промислової революції забезпечує оптимістичні прогнози щодо створення робочих місць. Незважаючи на застереження на зразок «машини замінять людей на виробництві», «роботи виконуватимуть роботу за людей», вбачається можливим створення нових робочих місць. Підставами для цього є очікування та прогнози щодо виробництва сучасного обладнання та матеріалів. Зростаючий потенціал робототехніки дозволяє передбачити можливості підвищення продуктивності праці, а не скорочення робочих місць.

На думку вчених, реакцією на розгортання четвертої індустріальної революції є глобальна цифровізація суспільства [5]. «При системному державному підході цифрові технології будуть значно стимулювати розвиток відкритого інформаційного суспільства як одного з істотних факторів розвитку демократії в країні, підвищення продуктивності, економічного зростання, а також підвищення якості життя громадян України» – зазначено в Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки [7].

Отже, впровадження енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій, цифровізація виробничих процесів, розвиток мехатроніки та робототехніки – у своїй сукупності – можуть розглядатися як рушійні сили підвищення рівня зайнятості населення. Однак, потребують фахівців високого рівня кваліфікації, здатних створювати сучасні автоматизовані виробничі системи та управляти ними. Тобто сфера виробництва потребуватиме фахівців все вищого рівня кваліфікації, зокрема інженерних, технічних спеціальностей.

Проблеми ресурсоефективності та екології, поряд з активним розвитком smart-технологій, очевидно, змінять не лише виробничі технології, а й матеріали, способи будівництва тощо. Вже зараз з'являються нові види робіт, пов'язані з монтажем, обслуговуванням та ремонтом енергоефективного обладнання, поширення якого обумовлюється потребою використання відновлюваних джерел енергії. Виконання цих робіт також потребує робочої сили відповідної якості.

Можливо припустити, що практика «спільного користування», «повторного, циклічного використання» продукції призведе до зменшення кількості робочих місць у торгівлі через зниження попиту на певні види товарів. Водночас, потребуватиме фахівців з питань виготовлення та споживання екологічної продукції. У цій сфері очікується зростання зайнятості, пов'язане з поширенням онлайн-торгівлі та застосуванням аналітики цифрових даних для забезпечення персоналізованого клієнтоорієнтованого підходу до споживачів.

Отже, впровадження підходів економіки замкнутого циклу, шерингової економіки може забезпечити позитивний потенціал для радикальної трансформації сфери зайнятості упродовж найближчих років.

Результати проведеного аналізу засвідчують, що подальші зрушення у сфері зайнятості будуть складними і багатограними та обумовлюватимуться швидкістю технологічних перетворень, готовністю суспільства до цих перетворень.

За оцінками світових експертів, технологічні зміни, які принесе четверта промислова революція, забезпечать позитивний вплив на сферу зайнятості населення. Неминучою є трансформація ситуації на ринку праці: окрім виникнення нових виробничих функцій та професій, прогнозується поширення нових видів і форм зайнятості.

Незважаючи на стримано-оптимістичні прогнози щодо зайнятості населення в епоху цифрових технологій, вирішення проблем соціального розвитку країни на пряму залежатиме від послідовності, системності та зваженості державної політики. Вона має бути спрямована на захист прав та інтересів, гарантування безпеки громадян, надання допомоги у розвитку власного потенціалу, засвоєнні нових норм суспільного життя.

Лише зважена державна політика зайнятості населення, заснована на реалізації таких механізмів та виборі такого інструментарію, які здатні забезпечити гнучкість регулювання, відкритість до інновацій, гарантуючи захист прав та свобод громадян, здатна забезпечити збалансування інтересів усіх учасників ринку праці.

Зміна пріоритетів державної політики, що вбачається у напрямку посилення інвестиційного потенціалу та податкового стимулювання, підтримання інноваційних проектів та високотехнологічних виробництв, заохочення наукових пошуків та підприємницьких ініціатив, є необхідною умовою економічного зростання.

Подальше розв'язання проблем продуктивної (з точки зору забезпечення ефективного суспільного виробництва та задоволення потреб працівників на рівні не менше встановлених законодавством гарантій) зайнятості населення можливе через: зміну базових підходів щодо регулювання взаємовідносин учасників

Висновки

ринку праці; оновлення системи національної класифікації професій; актуалізацію освітніх стандартів та відповідних освітніх програм; розбудову дієвої системи професійної орієнтації молоді з урахуванням потреб ринку праці; сприяння громадянам різних вікових груп у професійному визначенні та професійній реалізації в умовах виникнення нових професій (та зникнення інших), а також професійному розвитку протягом життя.

Література.

1. Єрмоленко В. Готовність ділитися: чому спільне використання речей стає світовим трендом? Інтерв'ю з засновницею Zipcar. URL: <https://hromadske.ua/posts/hotovnist-dilytysia-chomu-spilne-vykorystannia-rechei-staie-svitovym-trendom-interviu-z-zasnovnytseiu-zipcar>.
2. Єрмоленко В. Кругообіг речей: як Європа йде до зменшення відходів. URL: <https://hromadske.ua/posts/rechi-yevropa-zmenshennia-vidkhodiv>.
3. Зварич І. Глобальна циркулярна економіка як засіб побудови нового екологічно стійкого суспільства. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 4 (49). С. 148–155.
4. Зварич І. Циркулярна економіка і глобалізоване управління відходами. *Журнал європейської економіки*. 2017. Т. 16. № 1. С. 41–57.
5. Карпенко О. Цифрове врядування: імперативи реалізації в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. праць ОРІДУ. 2017. Вип. 3 (71). С. 57–61.
6. Кваша Т. К. Мусіна Л. А. Вимірювання зеленого зростання в Україні: концепції, системи індикаторів, досвід формування та перспективи застосування: монографія; за заг. ред. Мусіної Л. А. Київ: УкрІНТЕІ, 2015. 280 с.
7. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.
8. Мусіна Л., Кваша Т. Еко-інновації в ресурсоефективній економіці. Сучасні концепції, рушії розвитку та бар'єри, рекомендації щодо політики поширення в Україні. URL: http://www.uintai.kiev.ua/images/files/monografii/monografiya_12-2017.pdf.
9. Сергієнко, Л. В. Впровадження циркулярної економіки в Україні: державно-управлінський аспект: дис. ...канд. наук з державного управління: 25.00.02. Чернівці, 2017. 265 с.
10. У Давосі знайшли альтернативу показнику ВВП. URL: <https://economics.unian.ua/finance/2367375-udavosi-znayshli-alternativu-pokazniku-vvp.html>.
11. В Давосе придумали альтернативу показателю ВВП. И кто теперь мировой лидер? URL: <https://meduza.io/cards/v-davose-privdumali-alternativu-pokazatelyu-vvp-i-cto-teper-mirovoy-lider>.
12. European Circular Economy Stakeholder Platform: A joint initiative by the European Commission and the European Economic and Social Committee. URL: <https://circulareconomy.europa.eu/platform/en/strategies>.